

Przesłano: 08-09-2020

Zaakceptowano do druku: 19-03-2021

STOPIEŃ WYKORZYSTANIA INSTRUMENTÓW WSPARCIA W RAMACH DZIAŁANIA ROZWÓJ GOSPODARSTW I DZIAŁALNOŚCI ROLNICZEJ PROW 2014-2020

Bogdan M. Wawrzyniak¹

Abstrakt: W artykule przeprowadzono analizę działania pod nazwą rozwój gospodarstw i działalności rolniczej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Działanie to obejmowało pięć typów operacji, w ramach których badano stopień wykorzystania instrumentów wsparcia dla gospodarstw rolnych. Analizę wykorzystania środków finansowych dokonano w układzie województw, biorąc pod uwagę limity środków określonych przez ministra rolnictwa. W ramach działania realizowano operacje związane z premiami dla młodych rolników oraz wyznaczonymi kierunkami wspierania restrukturyzacji gospodarstw rolnych. Według danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa stopień wykorzystania przyznaných limitów środków wyniósł 36,9% (na koniec I półrocza 2020 r.). Wskaźnik był wyższy w przypadku operacji związanej z rozwojem przedsiębiorczości – rozwojem usług rolniczych (44,4%). Mniej korzystnie przedstawiały się dane dotyczące operacji związanej z premiami na rozpoczęcie działalności pozarolniczej (11,6%). Całkowite wykorzystanie instrumentów finansowych przeznaczonych na działanie jest wykonalne, pod warunkiem realizacji limitów środków określonych przez ministra rolnictwa i zabezpieczenia pełnego wsparcia w budżecie krajowym.

Słowa kluczowe: rozwój, restrukturyzacja, małe gospodarstwo, wsparcie finansowe

THE DEGREE OF USE OF SUPPORT INSTRUMENTS UNDER THE RDP 2014-2020 MEASURE: DEVELOPMENT OF FARMS AND AGRICULTURAL ACTIVITY

Bogdan M. Wawrzyniak¹

Abstract: The article analyzes the activity under the name of farm and agricultural activity development under the Rural Development Program 2014-2020. This measure covered five types of operations under which the degree of use of support instruments for farms was examined. The analysis of the use of financial resources was made on a provincial basis, taking into account the limits of resources specified by the minister of agriculture. Un-

¹ Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy (University of Science and Technology in Bydgoszcz) | e-mail: bogdan.wawrzyniak2@neostrada.pl

der the measure, operations related to bonuses for young farmers and designated directions for supporting the restructuring of farms were carried out. According to the data of the Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture, the degree of use of the allocated funds limits was 36.9% (at the end of the first half of 2020). The indicator was higher in the case of operations related to the development of entrepreneurship – development of agricultural services (44.4%). They presented less favorably data on the operation related to bonuses for starting non-agricultural activities (11.6%). Full use of the financial instruments allocated to the measure is feasible, provided that the limits of funds specified by the Minister of Agriculture are met and that full support is secured in the national budget.

Keywords: development, restructuring, small farm, financial support

1. Wstęp

Na obszarach wiejskich mamy do czynienia z ciągłymi zmianami, które dokonują się z wewnętrznej potrzeby rolnika, bądź są stymulowane zewnętrznymi programami rozwojowymi i instrumentami finansowymi. W wyniku tych procesów kształtują się nowe jednostki gospodarcze nastawione prorozwojowo, gotowe sięgać po rozwiązania innowacyjne, chętnie korzystające z różnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego, nie stroniąc przy tym od ponoszenia określonego ryzyka. Z drugiej strony mamy gospodarstwa, a te występują w większości, których satysfakcjonuje istniejąca sytuacja gospodarcza, których celem jest utrzymanie istniejących zasobów ziemi dających dopłaty bezpośrednio, bez dbania o dalszy rozwój, w bardzo małym stopniu powiązanych z rynkiem.

Wśród programów zmierzających do zmiany pokoleniowej były renty strukturalne, adresowane do starszych rolników i premie skierowane do młodego pokolenia rolników. W dłuższej perspektywie czasowej okazało się, że renty strukturalne nie przynoszą oczekiwanych rezultatów, a koszty finansowe przenoszone są na kolejne perspektywy budżetowe. W to miejsce zaproponowano inny sposób wspierania rolników, poprzez udzielanie pomocy finansowej w celu wzmocnienia pozycji gospodarstwa. Dla rolników nie widzących dla siebie perspektywy, zaproponowano zaprzestanie dalszego funkcjonowania gospodarstwa. Dopelnieniem funkcji rolniczych stały się poczynania pozarolnicze, które dawały możliwość innym rodzajom aktywności (Czyżewski i Stępień, 2013).

Według D. Kołodziejczyk (2008) w literaturze przedmiotu definiowaniu i analizowaniu pojęcia „modernizacja gospodarstw” najczęściej akcentuje się elementy dotyczące nowości technicznych, technologicznych czy organizacyjnych w produkcji rolniczej. Mówi się też o tendencji do zwiększania wielkości produkcji i dostosowywaniu profilu produkcji gospodarstw do wymagań rynku, specjalizacji, zmniejszaniu kosztów jednostkowych produkcji, zwiększaniu wydajności,

zmianach w zarządzaniu gospodarstwem, podnoszeniu jakości produkcji i ograniczaniu wpływu produkcji na środowisko przyrodnicze (Kołodziejczyk, 2008). A. Parzonka i A. Hornowski (2017) stwierdzają, że w Polsce występuje duża liczba małych gospodarstw rolnych w porównaniu do Europy Zachodniej. Nadmierna promocja tego typu jednostek nie jest uzasadniona ekonomicznie (Parzonka i Hornowski, 2017).

2. Cel i zakres pracy

Używane w literaturze pojęcia restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa oznaczają na ogół głębokie przemiany strukturalne na obszarach wiejskich. W odniesieniu do niniejszego opracowania termin restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych oznacza realizację operacji w ramach szerszego projektu jakim jest rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej PROW 2014-2020. Obok tego poddziałania wsparcie obejmuje premię dla młodych rolników, płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa, premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej oraz wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej. Omawiane poddziałania – poza premiami dla młodych rolników – są nowymi operacjami, które pojawiły się w miejsce stopniowo wygaszanych rent strukturalnych w rolnictwie (Mickiewicz i Wawrzyniak, 2010).

Celem artykułu była analiza stopnia realizacji programu rozwoju obszarów wiejskich, jaki został osiągnięty na koniec I półrocza 2020, w części dotyczącej szóstego działania w ramach PROW 2014-2020. Działanie pod nazwą rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej obejmuje z kolei pięć poddziałań. Koncepcja pracy zmierzała od scharakteryzowania ogólnego budżetu PROW, w ramach którego przedstawiono omawiane działanie, zaś kolejnym etapem badań było omówienie stopnia wykorzystania środków według województw. Po raz pierwszy przedstawiono analizę danych nie w stosunku do liczby złożonych wniosków, lecz do limitów środków ustalonych przez ministra rolnictwa. Limity te należy traktować jako zobowiązanie Agencji do wykonania zadań, wynikających z programu. Nie dla wszystkich typów operacji minister rolnictwa przedstawił limity środków przypadających na województwa. W odniesieniu do trzech poddziałań zostały określone limity środków, natomiast do dwóch operacji nie wskazano ich wysokości w ujęciu województw.

Limity środków były wyrażone w euro, co wymagało dokonania przeliczeń, według notowań podawanych przez Europejski Bank Centralny. Takie podejście badawcze oznacza nowe spojrzenie na wykonanie planu budżetowego, które porównuje nie tylko liczbę aplikacji i liczbę złożonych wniosków z liczbą beneficjentów, ale także odnosi się do oczekiwań określonych przez MRiRW.

W artykule korzystano z wielu dokumentów, w tym ustaw, rozporządzeń MRiRW, sprawozdań rocznych Agencji, raportów i innych opracowań, które z uwagi na ich liczbę nie wskazano indywidualnie w przypisach do tekstu.

3. Ogólna charakterystyka działania związanego z rozwojem gospodarstw i działalności gospodarczej

W podstawowym dokumencie o rozwoju obszarów wiejskich jakim jest rozporządzenie PE i Rady z 2013 r. wskazano, że działania związane z rozwojem gospodarstw i działalności gospodarczej powinny zmierzać do powstawania nowych gospodarstw, a ponadto ułatwiać start młodym rolnikom, udzielać pomocy małym gospodarstwom i ich różnicowaniu w kierunku działalności pozarolniczej. Polityka rozwoju obszarów wiejskich funkcjonująca w ramach II filara WPR odgrywa istotną rolę w procesie przemian agrarnych oraz przyczynia się do restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych. Kompleksowe wsparcie, jakie oferuje polityka rozwoju obszarów wiejskich, ma na celu osiągnięcie zrównoważonego wzrostu, utrzymanie żywotności obszarów wiejskich oraz zwiększenie konkurencyjności i rentowności sektora rolnego. Ważnym czynnikiem określonym w PROW było, aby wzrost produkcji rolniczej dokonywał się w sposób nie szkodzący środowisku naturalnemu oraz klimatowi. Dodatkowo w PROW 2014-2020 wskazano, aby rolnicy szerzej nawiązywali współpracę sąsiedzka oraz kooperowali z grupami producenckimi, małymi firmami, przetwórniami i zakładami działającymi w sferze obrotu i handlu. Program powinien wygenerować narzędzia wspierające tak ważny segment rolnictwa jakim jest przetwórstwo, handel, obrót towarowy i marketing produktów rolnych.

W programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020 zgodnie z rozporządzeniem PE i Rady UE przyjęto ogólne wskazówki podziału instrumentów finansowych. I tak, na zwiększenie konkurencyjności i rentowności gospodarstw rolnych przeznaczonych powinno zostać 33% ogółu środków zawartych w programie. Na działalność, która nie szkodzi środowisku naturalnemu i klimatowi kolejne 20% ogółu środków. Przewidziano 25 form wsparcia, w tym kontynuację pomocy z poprzednich lat, w związku z rentami strukturalnymi i innymi zobowiązaniami. W ramach kraju największą pomoc można było dostać na rozwój produkcji prosiąt (900 tys. zł), na inwestycje związane z produkcją zwierzęcą (500 tys. zł) oraz na inne przedsięwzięcia i zakupy w gospodarstwie można było otrzymać dofinansowanie w wysokości 200 tys. zł. Młodym rolnikom oferowano początkowo 100 tys. zł, które potem podniesiono do 150 tys. zł, zaś premię na restrukturyzację małych gospodarstw określono na poziomie 60 tys. zł (PROW, 2015).

Budżet PROW na lata 2014-2020 został zatwierdzony na poziomie 13 617,2 mln euro (59 665,1 mln zł). Analizując tabelę 1 wśród działań, na które skierowano największą pulę środków wsparcia finansowego należy wymienić inwestycje w środki trwałe na poziomie 3 817,0 mln euro (28,0%), rozwój gospodarstw i działalności rolniczej 2 026,4 mln euro (15,0%) oraz płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi (ONW) 1 983,3 mln euro (14,6%). Wymienione trzy działania kumulują 57,6% całości środków zarezerwowanych w budżecie PROW. Na pozostałe działania skierowano mniejszą pulę środków wsparcia finansowego (PROW, 2015).

Tabela 1

Budżet PROW 2014-2020 według podstawowych działań
(w mln zł i mln euro)

Działania	Limit środków [mln zł]	Limit środków [mln euro]	Procent w stosunku do ogółu
Transfer wiedzy i działalność informacyjna	256,5	58,0	0,42
Usługi doradcze i usługi z zakresu zastępstw	330,6	75,0	0,55
Systemy jakości produktów rolnych i środków spożywczych	144,3	33,0	0,24
Inwestycje w środki trwałe	16 782,5	3 817,0	28,0
Przywracanie potencjału produkcji rolnej-klęski żywiołowe	543,1	122,9	0,90
Rozwój gospodarstw i działalności gospodarczej	9 044,5	2 026,4	15,0
Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich	6 033,6	1 387,0	10,2
Inwestycje w rozwój obszarów leśnych i poprawę żywotności lasów	1 317,0	301,0	2,22
Tworzenie grup producentów i organizacji producentów	941,9	215,1	1,62
Działalność rolno-środowiskowo-klimatyczna	5 971,0	1 366,8	10,0
Rolnictwo ekologiczne	3 062,5	699,9	5,14
Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi (ONW)	8 576,0	1 983,3	14,6
Dobrostan zwierząt	221,2	55,0	0,40
Współpraca	389,5	88,0	0,64
Leader	3 453,2	787,0	5,77
Pomoc techniczna	1 416,7	323,3	2,37
Zobowiązania-renty strukturalne	1 181,0	264,0	1,93
Ogółem	59 665,1	13 602,72	100,00

Źródło: Opracowano na podstawie danych PROW 2014-2020 z 2015 r. (MRiRW, 2015).

Podział środków finansowych powstał w oparciu o plan strategiczny WPR, który obejmował wszystkie sfery życia społeczno-gospodarczego i ekonomicznego obszarów wiejskich. W programie nie uwzględniono wsparcia kobiet wiejskich, co jest sprzeczne z dyrektywami UE.

Poziom wsparcia na rozwój gospodarstw rolnych i działalności gospodarczej określono na poziomie 2 026,4 mln euro (9 044,5 mln zł). Zgodnie z zasadą wsparcia dzielonego między UE a państwa członkowskie, po stronie EFRROW zapisano kwotę 1 283,7 mln euro, zaś po stronie środków własnych kraju 742,7 mln euro (3 253,1 mln zł). Omawiane w niniejszym opracowaniu działanie związane z rozwojem gospodarstw i działalności gospodarczej obejmuje pięć poddziałań (tabela 2), w których najwięcej środków przewidziano na restrukturyzację małych gospodarstw, w wysokości 731,0 mln euro (36,1%) oraz premie dla młodych rolników na poziomie 718,0 mln euro (35,5%). Najmniej środków przewidziano na płatności dla przekazujących małe gospodarstwa 26,2 mln zł (2,9%) (PROW, 2015).

Tabela 2

Wysokość wsparcia według poddziałań w ramach rozwoju gospodarstw i działalności gospodarczej (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Wyszczególnienie	Limit środków [tys. zł]	Limit środków [tys. euro]	Liczba beneficjentów	Zrealizowane płatności		Wykorzystanie limitu [%]
				Kwoty [tys. zł]	Kwoty EFRROW [tys. euro]	
Premie dla młodych rolników	3 153 380,5	717 997,5	14 293	1 289 200,0	820 317,9	41,5
Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych	3 354 029,6	731 029,3	27 866	1 352 364,0	860 509,2	41,9
Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej	1 496 355,9	339 359,1	1 928	162 220,0	103 220,6	11,6
Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych	1 014 568,9	231 997,6	1 140	443 710,5	282 330,0	44,4
Płatności dla przekazujących małe gospodarstwa	26 192,3	5 996,8	562	9 941,1	2 323,7	38,7
Razem	9 044 527,2	2 026 380,3	45 789	3 405 664,2	2 068 701,4	36,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

Przedstawiając ogólne dane pod względem zrealizowanych płatności można stwierdzić, że na koniec I półrocza 2020 r. skala wykorzystania instrumentów finansowych ukształtowana została na poziomie 36,9%. W ramach pięciu typów operacji łącznie pomocy udzielono 45,8 tys. beneficjentom, w tym najwyższy stopień realizacji osiągnięto przy restrukturyzacji małych gospodarstw rolnych (41,9%), najniższy zaś w przypadku premii na rozpoczęcie działalności pozarolniczej (11,6%) (Ustawa, 2015).

4. Premie dla młodych rolników

Premia dla młodych rolników oznacza pomoc, która przeznaczona jest dla rolników rozpoczynających prowadzenie działalności rolniczej w gospodarstwie, a także na przygotowanie do sprzedaży wytwarzanych w gospodarstwie produktów rolnych. Podstawowym czynnikiem w sprawie przyznania wsparcia było przyjęcie pojęcia młody rolnik. W Unii Europejskiej termin młody rolnik jest bardzo szeroki, oznacza bowiem osobę, która w chwili składania wniosku ma nie więcej niż 40 lat, posiada odpowiednie umiejętności i kwalifikacje zawodowe i po raz pierwszy rozpoczyna działalność w gospodarstwie rolnym jako kierujący tym gospodarstwem. Osoba taka powinna rozpocząć działalność w gospodarstwie rolnym przed dniem złożenia wniosku o przyznanie pomocy, lecz nie wcześniej niż w okresie 24 miesięcy przed jego złożeniem. Obecne regulacje są mniej rygorystyczne w stosunku do poprzedniej perspektywy finansowej, bowiem rolnik po rozpoczęciu działalności był eliminowany z konkursu.

Według rozporządzenia MRiRW warunkiem przyznania pomocy było przedstawienie biznesplanu dotyczącego rozwoju gospodarstwa, ponadto posiadanie gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych równych co najmniej średniej krajowej (nie większej niż 300 ha) o wielkości ekonomicznej nie mniejszej niż 13 tys. euro i nie większej niż 150 tys. euro (Rozporządzenie MRiRW, 2015).

Nabory wniosków rozpoczęto w 2015 r. a więc w pierwszym terminie uruchomienia programu (PROW rozpoczął się z rocznym opóźnieniem). Od samego początku operacja cieszyła się stosunkowo dużym zainteresowaniem, czego dowodem było złożenie 3313 wniosków. Potem liczba wniosków składanych corocznie zaczęła stopniowo wzrastać do 5413 w 2018 r., by w 2019 r. osiągnąć poziom 7097 złożonych wniosków. Zachętą do zabiegania o premię ze strony młodych było podniesienie kwoty premii z 100 tys. zł do 150 tys. zł, która wypłacana była w dwóch ratach (I rata 80%).

Minister rolnictwa mocą ustawy z 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich dostał możliwość podziału limitów środków wsparcia finansowego EFRROW na lata i województwa. W ustawie z 2015 r. określono warunki po-

działu środków, w których brano pod uwagę wysokość limitów środków przeznaczonych na określone typy operacji, zakresy wsparcia, występujące zobowiązania wieloletnie oraz jakie skutki finansowe spowodują w kolejnych latach realizacji zobowiązań. W odniesieniu do premii dla młodych rolników minister rolnictwa określił poziom tego wsparcia w wysokości 718,0 mln euro, co w przeliczeniu na złote daje 3 153,2 mln zł (Ustawa, 2015).

Przebieg płatności premii dla młodych rolników analizowano w dwóch układach, w tym badano stopień wykorzystania instrumentów finansowych w stosunku do przyznanego limitu oraz drugi obszar badawczy – stopień zrealizowanych płatności w stosunku do wydanych decyzji. Limity środków określonych dla województw należy interpretować jako zobowiązanie do przeprowadzenia określonej liczby operacji, w związku z czym nakłada na Agencję obowiązek pozyskania określonej liczby beneficjentów. W programie rozwoju obszarów wiejskich określono udzielenie pomocy młodym rolnikom na poziomie 28,7 tys. osób. Nawet obecna liczba złożonych wniosków (24,4 tys.) przy podniesieniu premii wskazuje, że ilość młodych rolników spełniających kryteria dostępu do operacji jest wystarczająco duża, aby w pełni wypełnić zobowiązania finansowe. W okresie badawczym zrealizowano 14,3 tys. wniosków, co stanowi 58,7%. Najniższy stopień wykorzystania limitów odnotowano w woj. zachodniopomorskim (16,1%) oraz w woj. dolnośląskim (17,5%) i lubuskim (17,5%) (tabela 3). Niższy stopień uzyskania kwoty zrealizowanej płatności wynika zapewne z wypłaty pierwszej raty przyznanej premii. Druga rata jest wypłacana dopiero po zrealizowaniu biznesplanu.

Uzyskanie premii przysługiwało beneficjentom w kolejności ustalonej dla województwa na podstawie kryteriów wyboru. O tej kolejności decydowała suma uzyskanych punktów, z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku, która przyznawana była na podstawie następujących kryteriów wyboru:

1. powierzchnia użytków rolnych,
2. kwalifikacje rolników,
3. rodzaj planowanej produkcji,
4. kompleksowość biznesplanu,
5. cele przekrojowe,
6. wiek beneficjentów,
7. sposób przejścia gospodarstwa (w całości lub tworzone od podstaw).

W pierwszej kolejności pomoc przysługiwała wnioskodawcom, którzy uzyskali największą liczbę punktów.

Tabela 3

Limity środków na premie dla młodych rolników i kwoty zrealizowanych płatności (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Województwo	Limit środków [tys. euro]	Limit środków [tys. zł]	Kwota zrealizowanej płatności [tys. zł]	Procent	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent
Dolnośląskie	41 428,5	181 456,8	31 780,0	17,5	675	352	52,1
Kujawsko-pomorskie	58 674,8	256 995,6	100 500,0	39,1	1 818	1 104	60,7
Lubelskie	66 170,6	289 827,2	157 580,0	54,3	2 956	1 723	58,3
Lubuskie	17 217,6	75 413,1	11 320,0	17,5	352	128	36,4
Łódzkie	54 503,2	238 724,1	113 960,0	47,7	1 986	1 247	62,8
Małopolskie	23 708,3	103 842,3	61 880,0	59,6	1 044	679	65,1
Mazowieckie	107 089,4	469 051,6	244 360,0	52,1	4 536	2 689	59,3
Opolskie	21 819,9	95 571,2	27 660,0	28,9	578	314	54,3
Podkarpackie	22 257,9	97 489,6	20 620,0	21,1	532	242	45,5
Podlaskie	51 760,5	226 710,9	130 760,0	57,7	2 235	1 452	65,0
Pomorskie	34 909,1	152 901,8	48 360,0	31,6	1 016	539	53,1
Śląskie	16 147,8	70 727,4	22 480,0	31,8	404	240	59,4
Świętokrzyskie	26 709,5	116 985,4	75 120,0	64,2	1 271	825	64,9
Warmińsko-mazurskie	48 019,6	210 323,2	58 080,0	27,6	1 197	646	54,0
Wielkopolskie	92 456,6	413 717,3	159 960,0	38,7	3 204	1 830	57,1
Zachodnio-pomorskie	35 124,4	153 843,1	24 780,0	16,1	600	283	47,2
Ogółem	717 997,7	3 153 580,6	1 289 200,0	40,8	24404	14293	58,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

5. Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych

Celem instrumentu wsparcia jest zwiększenie rentowności i konkurencyjności małych gospodarstw rolnych. Pomoc przyjmuje postać premii w wysokości 60 tys. zł, którą przyznaje się beneficjentowi spełniającemu kryteria posiadania małego gospodarstwa (wielkość ekonomiczna jest mniejsza niż 13 tys. euro), który przedłoży biznesplan, korzysta z usług doradczych i inwestuje w środki trwałe. Premia przyznawana jest na operację obejmującą restrukturyzację gospodarstwa w zakresie produkcji żywnościowych lub nieżywnościowych produktów rolnych

lub przygotowania do sprzedaży produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie. W ramach operacji beneficjent powinien dokonywać zmian w gospodarstwie, które przyczynią się do poprawy jego konkurencyjności i zwiększenia rentowności poprzez wzrost wielkości ekonomicznej gospodarstwa (o 10 tys. euro), przede wszystkim w wyniku zmiany profilu produkcji rolnej. W szczególności pomoc przyznaje się na operacje polegające na zaprzestaniu chowu i hodowli trzody chlewnej w gospodarstwie, na obszarach wyznaczonych w związku ze zwalczaniem afrykańskiego pomoru świń (ASF) (Rozporządzenie MRiRW, 2015).

Według sprawozdania ARiMR nabory wniosków rozpoczęły się w 2017 r., podczas których odnotowano stosunkowo dużo zainteresowanie rolników, co wyrażało się dużą liczbą składanych wniosków (tabela 4).

Tabela 4

Kwoty środków na restrukturyzację małych gospodarstw i kwoty zrealizowanych płatności (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Województwo	Limit środków [tys. euro]	Limit środków [tys. zł]	Kwota zrealizowanej płatności [tys. zł]	Procent	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent
Dolnośląskie	31 863,8	139 581,8	14 652,0	10,5	578	301	52,1
Kujawsko-pomorskie	23 974,5	105 006,1	48 072,0	45,8	1 655	990	59,8
Lubelskie	100 340,4	439 489,2	374 508,0	85,2	11 562	7 734	66,9
Lubuskie	11 565,9	50 654,7	6 828,0	13,5	354	141	39,8
Łódzkie	68 323,7	299 254,8	127 836,0	42,7	4 104	2 650	64,6
Małopolskie	95 361,7	417 681,2	122 052,0	29,2	3 807	2 508	65,9
Mazowieckie	104 936,1	459 619,7	218 136,0	47,5	7 352	4 485	61,0
Opolskie	12 408,5	54 347,0	3 972,0	7,3	236	82	34,7
Podkarpackie	92 068,1	403 257,8	50 976,0	12,6	1 760	1 058	60,1
Podlaskie	34 927,6	152 980,3	55 620,0	36,3	1 952	1 135	58,1
Pomorskie	17 080,8	74 810,4	31 656,0	42,3	1312	648	49,4
Śląskie	35 770,2	156 672,6	18 960,0	12,1	688	389	56,5
Świętokrzyskie	54 689,3	239 537,8	150 348,0	62,8	4 766	3 080	64,6
Warmińsko-mazurskie	16 851,1	73 807,4	39 264,0	53,2	1 327	811	61,1
Wielkopolskie	51 855,3	227 124,9	76 296,0	33,6	2 693	1 582	58,7
Zachodnio-pomorskie	13 940,4	61 057,2	13 188,0	21,6	623	273	43,8
Ogółem	731 029,8	3 354 882,9	1 352 364,0	40,3	44769	27867	62,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

Podobnie jak w sytuacji premii dla młodych rolników, tak też w przypadku restrukturyzacji małych gospodarstw poziom wykorzystania środków finansowych pozostawał na niższym poziomie (40,3%), w stosunku liczby beneficjentów otrzymujących wsparcie do liczby osób ubiegających się o premie (62,2%). Wśród województw, które w najwyższym stopniu wykorzystały określone limity środków można wymienić woj. lubelskie (85,2%), świętokrzyskie (62,8%) oraz warmińsko-mazurskie (53,2%). Dostęp do wypłaty wsparcia rozstrzygał się na szczeblu województwa, w kolejności ustalonych kryteriów wyboru operacji. O kolejności przysługiwania pomocy decydowała suma uzyskanych punktów, z dokładnością do dwóch miejsc po przecinku. Wśród kryteriów brano pod uwagę:

1. kwalifikacje zawodowe,
2. rodzaj planowanej produkcji,
3. kompleksowość biznesplanów,
4. cele przekrojowe,
5. docelowa wielkość ekonomiczna gospodarstwa,
6. wiek właściciela.

Beneficjent był zobowiązany prowadzić działalność rolniczą przez okres 5 lat.

6. Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej

Podstawowym celem operacji było skłonienie rolników do szukania pozarolniczych źródeł dochodów, które powstawały w sytuacji niekorzystnej sytuacji gospodarczej. Pomoc przyznawana była na rozpoczęcie prowadzenia działalności pozarolniczej przez rolników, którzy dysponują gospodarstwem o wielkości ekonomicznej nie większej niż 15 tys. euro. Wsparcie mogło być również udzielone na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przełączą swoje gospodarstwo innemu rolnikowi. Celem instrumentu wsparcia było różnicowanie działalności na terenach, które określone zostały dla dwóch obszarów. Obszar A zarezerwowany był na operacje związane z rozpoczęciem pozarolniczej działalności gospodarczej w gospodarstwach, które prowadzą produkcję trzody chlewnej na obszarach związanych z afrykańskim pomorem świń (ASF). Z kolei obszar B przeznaczono na pozostałe operacje związane z rozpoczęciem pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.

Kolejność przyznawania pomocy zależała od sumy punktów przyznawanych według następujących kryteriów wyboru:

1. kwalifikacje zawodowe,
2. wiek,
3. innowacyjność,
4. biznesplan,
5. poziom bezrobocia,
6. kwalifikacje do systemu dla małych gospodarstw.

Pomoc miała formę premii, zaś kwota wsparcia wynosiła 150 tys. zł jeśli w biznesplanie przewidziano utworzenie co najmniej jednego miejsca pracy, 200 tys. przy dwóch miejscach pracy i 250 tys. przy trzech miejscach pracy (Rozporządzenie MRiRW, 2015).

Pierwszy nabór wniosków rozpisano w 2017 r., zaś łącznie przeprowadzono pięć naborów, przy czym liczba złożonych wniosków była zróżnicowana. W naborze pierwszym złożono 1724 wnioski, z kolei w naborze drugim, który dotyczył wyłącznie obszarów wyznaczonych w związku ze zwalczaniem ASF, nie został złożony żaden wniosek o przyznanie pomocy. W trzecim naborze – 2 576 wniosków, w czwartym naborze – 17 wniosków (ASF), a w naborze piątym – 7 586 wniosków. Przegląd naboru wniosków świadczy o zmiennej reakcji rolników na ogłaszane wersje obszarów A czy B. W przypadku naboru w powiązaniu z ASF rolnicy nie wykazywali zainteresowania.

Tabela 5

Limity środków na premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej i kwoty zrealizowanych płatności (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Województwo	Limit środków [tys. euro]	Limit środków [tys. zł]	Kwota zrealizowanej płatności [tys. zł]	Procent	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent
Dolnośląskie	15 430,2	67 583,4	3 780,0	5,6	326	46	14,0
Kujawsko-pomorskie	23 329,8	102 184,5	5 040,0	4,9	566	61	10,8
Lubelskie	45 980,5	201 394,6	29 200,0	14,5	1 898	352	18,5
Lubuskie	5 035,2	22 054,2	2 200,0	10,0	203	26	12,8
Łódzkie	32 353,4	141 707,9	9 620,0	6,8	862	114	13,2
Małopolskie	41 619,8	182 294,7	17 640,0	9,7	1 034	203	19,6
Mazowieckie	55 091,7	241 301,6	24 000,0	10,0	1 780	290	16,3
Opolskie	9 948,1	43 572,7	1 340,0	3,1	150	16	10,7
Podkarpackie	26 312,7	115 249,6	13 160,0	11,4	792	157	19,8
Podlaskie	26 786,5	117 324,8	11 300,0	9,4	721	134	18,6
Pomorskie	12 790,3	56 021,5	5 180,0	9,2	531	62	11,7
Śląskie	11 567,8	50 666,9	5 460,0	10,8	278	63	22,7
Świętokrzyskie	21 618,8	94 690,3	10 360,0	10,9	685	120	17,5
Warmińsko-mazurskie	13 652,2	59 796,6	5 500,0	9,2	531	65	12,2
Wielkopolskie	38 292,7	167 722,1	16 020,0	9,6	1 337	190	14,2
Zachodniopomorskie	8 765,1	38 391,1	2 420,0	6,3	231	29	12,5
Ogółem	388 574,8	1 701 956,5	162 220,0	9,5	11925	1928	16,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

Analizując tabelę 5 zwraca uwagę niski poziom wykorzystania środków, jakie przeznaczono na premie związane z rozpoczęciem działalności pozarolniczej. Do województw, które przekroczyły wykorzystanie limitu środków na poziomie 10% należy zaliczyć woj. lubelskie (14,5%), podkarpackie (11,4%), świętokrzyskie (10,9%) i śląskie (10,8%). Przyczyn niskiego poziomu wykorzystania limitów środków ustalonych dla tego typu operacji należy upatrywać w wysokich kryteriach dostępu do płatności. Występują zatem uzasadnione obawy, że wykorzystanie tego instrumentu w obecnej perspektywie budżetowej stoi pod znakiem zapytania.

7. Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych

Wsparcie przeznaczone zostało na realizację inwestycji polegających na świadczeniu usług rolniczych wspomagających produkcję rolniczą. W ramach operacji można było dokonywać zakupu maszyn, narzędzi i urządzeń, także sprzętu komputerowego lub wdrożyć system zarządzania jakością. Inwestycje powinny przyczynić się do rozwoju usług rolniczych świadczonych głównie dla gospodarstw rolnych, które powinny być realizowane w sposób innowacyjny, przy minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko. Głównym celem tego instrumentu wsparcia jest ułatwienie dostępu gospodarstw rolnych (zwłaszcza małych) do nowych technologii – co w konsekwencji powinno przełożyć się na poprawę ich konkurencyjności.

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji, przy czym maksymalny poziom wsparcia wynosił 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia. Zgodnie z założeniami biznesplanu poziom pomocy nie mógł przekroczyć kwoty w wysokości 500 tys. zł.

Pomoc mogła być przyznana, jeśli spełnione były następujące warunki:

1. wnioskodawca prowadził działalność gospodarczą w zakresie usług rolniczych jako mikro – lub małe przedsiębiorstwo (MŚP),
2. przedłożył biznesplan dotyczący rozwoju działalności gospodarczej, zakładający prowadzenie rentownej działalności w zakresie usług dla rolnictwa,
3. zadeklarował obowiązek dokumentowania świadczonych usług rolniczych (Rozporządzenie MRiRW, 2015).

Nabór wniosków przeprowadzono w 2017 r., w ramach którego złożono 1901 wniosków. Kolejny nabór przeprowadzono w 2019 r., w trakcie którego wpłynęło kolejnych 3035 wniosków. Główną grupę beneficjentów stanowiły mikroprzedsiębiorstwa prowadzące działalność jako osoby fizyczne, zaś rodzajem działalności gospodarczej były usługi wspomagające produkcję roślinną.

W ramach PROW na realizację operacji typu rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych przewidziano kwotę 232 mln euro (1 014 mln zł), w ramach którego wykorzystano 443,7 mln zł (44,4%).

Tabela 6

Kwoty przyznanych płatności i liczba beneficjentów w ramach rozwoju przedsiębiorczości - rozwój usług rolniczych (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Województwo	Wysokość kwot w ramach złożonych płatności [tys. zł]	Kwoty zrealizowanych płatności [tys.]	Procent	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent	Średnia wypłata na 1 gospodarstwo [tys. zł]
Dolnośląskie	54 354,4	15 833,0	29,1	119	36	30,5	439,8
Kujawsko-pomorskie	99 021,7	36 291,9	36,6	234	93	39,7	390,2
Lubelskie	59 018,8	20 599,5	34,9	143	52	36,4	396,1
Lubuskie	49 145,3	17 408,4	35,4	108	44	40,7	395,6
Łódzkie	82 129,0	36 708,5	44,7	186	87	46,8	421,9
Małopolskie	27 623,7	9 495,9	34,4	76	28	36,8	339,1
Mazowieckie	149 699,4	59 538,4	39,8	364	152	41,7	391,7
Opolskie	44 432,3	12 227,6	27,0	104	31	29,8	394,4
Podkarpackie	29 351,0	12 476,0	42,5	78	36	46,1	346,5
Podlaskie	76 610,5	29 829,6	38,9	183	73	39,9	408,6
Pomorskie	78 386,8	28 355,6	36,2	170	69	40,6	410,9
Śląskie	53 423,3	14 770,8	27,6	136	45	33,1	328,2
Świętokrzyskie	23 981,6	8 234,8	34,3	59	21	35,6	392,1
Warmińsko-mazurskie	104 950,0	40 105,2	38,2	239	99	41,4	405,1
Wielkopolskie	290 020,8	86 423,7	29,8	712	228	32,0	379,1
Zachodnio-pomorskie	50 546,9	15 411,3	30,5	124	46	37,1	335,1
Ogółem	1 272 695,5	443 710,2	34,9	3035	1140	37,6	389,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

W ramach operacji średnia wypłata na jeden podmiot (gospodarstwo) – tabela 6 – wyniosła 389,2 tys. zł i była zróżnicowana w ramach województw, przy czym największe wsparcie osiągnęli usługodawcy w woj. dolnośląskim (439,8 tys. zł) oraz w woj. łódzkim (421,9 tys. zł). Stopień wykorzystania limitów środków przewidzianych na tę operację wynosił średnio 34,9%, przy czym najwyższy był

w woj. łódzkim (44,7%), podkarpackim (42,5%), mazowieckim (39,8%), warmińsko-mazurskim (38,2%) i podlaskim (38,9).

8. Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa

Pomoc przyznawana była rolnikom uczestniczącym w tzw. systemie dla małych gospodarstw, ustanowionym w rozporządzeniu dotyczącym płatności bezpośrednich, którzy zdecydują się zakończyć działalność rolniczą i trwale przekazują lub sprzedają swoje gospodarstwo rolne innemu rolnikowi. Rolnicy przekazujący małe gospodarstwa rolne mogą przeznaczyć je na powiększenie jednego gospodarstwa lub większej liczby gospodarstw. Wsparcie ma charakter płatności jednorazowej, przy czym roczna stawka pomocy odpowiada 120% rocznej płatności bezpośredniej, do otrzymania której beneficjent kwalifikuje się w ramach systemu dla małych gospodarstw. Pomoc przysługuje za rok, w którym beneficjent trwale przekazuje swoje gospodarstwo. Z tego względu pomoc wypłacana jest jednorazowo (Rozporządzenie MRiRW, 2016).

Nabory wniosków rozpoczęły się w 2016 r., w ramach których napłynęło 505 wniosków, zaś w kolejnym liczba wniosków malała z 200 wniosków (2017 r.), do 54 wniosków w 2019 r.

Tabela 7

Kwoty zrealizowanych płatności i liczba beneficjentów w ramach płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne (według danych na koniec I półrocza 2020 r.)

Województwo	Kwoty zrealizowanych płatności [tys. zł]	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent	Średnia wypłata na 1 gospodarstwo [w tys. zł]
Dolnośląskie	294,3	27	18	66,7	16,3
Kujawsko-pomorskie	672,6	54	36	66,7	18,7
Lubelskie	1 427,9	113	80	70,8	17,8
Lubuskie	130,8	13	9	69,2	14,5
Łódzkie	1 450,0	117	83	70,9	17,5
Małopolskie	200,0	21	14	66,7	14,3
Mazowieckie	2 734,2	206	139	67,4	13,3
Opolskie	102,2	16	8	50,0	12,7
Podkarpackie	561,9	48	36	75,0	15,6
Podlaskie	567,9	43	33	76,7	17,2

Województwo	Kwoty zrealizowanych płatności [tys. zł]	Liczba złożonych wniosków	Liczba beneficjentów	Procent	Średnia wypłata na 1 gospodarstwo [w tys. zł]
Pomorskie	126,1	14	8	57,1	15,7
Śląskie	149,6	16	7	50,0	21,3
Świętokrzyskie	452,4	50	31	62,0	14,6
Warmińsko-mazurskie	224,0	16	11	68,7	20,4
Wielkopolskie	704,9	72	40	55,5	17,6
Zachodnio-pomorskie	141,7	15	9	60,0	15,7
Ogółem	9940,5	841	562	66,8	17,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Systemu Informacji Zarządczej ARiMR.

W ramach wydanych decyzji dominowały sposoby przekazania gospodarstw rolnych, głównie na powiększenie pojedynczych gospodarstw (97,1%). W wyniku przejęcia gruntów powiększone gospodarstwa osiągały najczęściej powierzchnię 10-20 ha (45,4% gospodarstw przejmujących) oraz 20-50 ha (41,0%). Wśród rolników przekazujących swoje gospodarstwa dominowały osoby powyżej 40 roku życia (84,6% wszystkich beneficjentów). Wśród osób przejmujących gospodarstwa największą grupę (64,3%) stanowiły osoby młode 25-40 lat.

Średnia wypłata na jedno przekazane gospodarstwo wynosiła 17,7 tys. zł i była mało zróżnicowana między województwami. Sytuacja powyższa wynikała z jednolitych stawek dopłat bezpośrednich występujących w całym kraju.

9. Uwagi końcowe

Przedstawiony stopień wykorzystania środków finansowych w ramach jednego działania i pięciu poddziałań wskazuje na możliwość wykonania budżetu PROW, przy założeniu corocznego udziału środków krajowych w programie na określonym poziomie. Wykonanie budżetu na poziomie 36,9% wskazuje na fakt, że niektóre płatności dotyczyły wypłaty pierwszej raty należności, kolejne raty będą sukcesywnie wypłacane, a przy tym powstaje przestrzeń czasowa na zakończenie programu do połowy 2023 r. Przyjęta koncepcja realizacji działania miała na celu przyspieszenie przemian struktury agrarnej w kraju, poprzez przyspieszenie rotacji pokoleń (premie dla młodych rolników), wzmocnienie gospodarstw małych a także spowodowanie zmiany własnej postawy rolników.

Duże znaczenie dla prawidłowego następstwa pokoleń mają premie dla młodych rolników. Określenie wieku młodych na poziomie 40 lat w dobie szybkich

przemian społecznych jest podejściem tradycyjnym, nie odzwierciedlającym rzeczywistej sytuacji młodych na obszarach wiejskich. Według danych sprawozdawczych Agencji wynika, że w dniu złożenia wniosku o przyznanie pomocy około 57,0% młodych rolników nie osiągnęło wieku 25 lat. Wśród osób przejmujących gospodarstwo przeważali domownicy (38,1%) lub studenci (26,1%), którzy zdecydowali się łączyć pracę na roli ze studiami. Różnica wieku między osobą rozpoczynającą prowadzenie gospodarstwa a osobą rezygnującą z tej funkcji wynosiła 25 lat. Zjawisko powyższe dotyczyło 72,0% beneficjentów (następców).

Odnosnie do małych gospodarstw rolnych zaproponowano dwa kierunki zmian. Jeden kierunek to trwałe zbycie za kwotę o 120% wyższą niż wynoszą dopłaty bezpośrednie, które nie stanowiły istotnych bodźców do rezygnacji z gospodarstwa. Znane przywiązanie rolników do ziemi powoduje, że decyzję o zaprzestaniu z pracy na roli podejmują w sytuacji przymusowej. W procesie trwałego zbycia gospodarstw rolnych pozyskano zaledwie 2 tys. ha użytków rolnych, które nie miały wpływu na poprawę struktury agrarnej. Drugi kierunek wsparcia to premie na restrukturyzację małych gospodarstw rolnych, którą określono w wysokości 60 tys. zł (15 tys. euro). Kwota powyższa pozwalała na dokonanie istotnych zmian, o ile rolnik miał wizję rozwoju gospodarstwa.

Interesującą propozycją było skłanianie beneficjentów do poszukiwania aktywności w sferze pozarolniczej. Możliwości w tym zakresie były nieograniczone. Przykładowo, gospodarstwa towarowe poszukują coraz częściej różnego rodzaju specjalistycznych usług, które pozwolą na skuteczniejsze wykorzystanie czynników tkwiących w rolnictwie.

LITERATURA

1. Czyżewski, A., Stępień, S. (2013). Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania zmian paradygmatu rozwoju rolnictwa drobnotowarowego w świetle ewolucji Wspólnej Polityki Rolnej, *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych*. 2013. nr 2.
2. Kołodziejczyk, D. (2008). Rola instytucji w modernizacji gospodarstw rolnych. IERiGŻ. Warszawa.
3. Mickiewicz, A., Wawrzyniak, B.M., (2010). Przebieg i realizacja działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w ramach PROW na lata 2007-2013. *Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*. nr 86. Warszawa.
4. Parzonka, A., Hornowski, A. (2017). Economic and Social Assessment of the use of Structural Funds in the Creation of the Development of “small” farms in Poland. *Journal of Agribusiness and Rural Development*.
5. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2015-2020. (2015). Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warszawa.

6. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 lipca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej na operacje typu „Premie dla młodych rolników” w ramach poddziałania „Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej na rzecz młodych rolników” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej na operacje typu „Restrukturyzacja małych gospodarstw” w ramach poddziałania „Pomoc na rozpoczęcie działalności gospodarczej na rzecz rozwoju małych gospodarstw” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
8. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej w ramach poddziałania „Płatności na rzecz rolników kwalifikujących się do systemu dla małych gospodarstw, którzy trwale przekazali swoje gospodarstwo innemu rolnikowi” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
9. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 lipca 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej na operacje typu „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej” w ramach poddziałania „Pomoc na rozpoczęcie pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 października 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy finansowej na operacje typu „Rozwój przedsiębiorczości – rozwój usług rolniczych” w ramach poddziałania „Wsparcie inwestycji w tworzenie i rozwój działalności pozarolniczej” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.
11. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005.
12. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.